

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/4 2023 s. 1644-1659, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

DİSTOPİK İLK TÜRK ROMANI: YAŞAR KEMAL'İN *FİLLER SULTANI İLE KIRMIZI SAKALLI TOPAL KARINCA*

Mesut TEKŞAN*

İpek DEMİR**

Geliş Tarihi: 24 Mayıs 2023

Kabul Tarihi: 24 Mayıs 2023

Öz

Türk edebiyatında 90'lı yıllardan sonra rağbet görmeye başlayan distopya edebiyatının Türkiye'deki gelişimine bakıldığında ilk distopik romanın 1977 yılında Yaşar Kemal tarafından yazıldığı görülmektedir. Toplumcu gerçekçi romancı olarak bilinen Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı eseri, Türk edebiyatında ilk distopik roman olarak tespit edilmiştir. Yaşar Kemal'in ciddi bir toplumsal eleştiri olarak kaleme aldığı bu romanda tıpkı George Orwell'in *Hayvan Çiftliği*'nde olduğu gibi hayvanlar âleminde yola çıkılarak insanlar âlemindeki toplumsal çarpıklıklar, distopik bir kurguyla işlenmiştir. Yaşar Kemal, bu romanında güç ve tüketim tutkusunun ne gibi kayıplara yol açabileceğinin altını çizmektedir. Söz konusu roman, uyarıları dikkate almayan toplumların yaşadıkları dünyayı kendi elleriyle nasıl cehenneme çevirebileceğini ve toplumları bir arada tutan temel değerlerin korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanı gerek kurgu unsurları ve gerekse tematik bağlamda distopik roman ekseninde incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Distopya, ütopya, Yaşar Kemal, karşı-ütopya, distopik.

THE FIRST DISTOPIC TURKISH NOVEL: YAŞAR KEMAL'S *THE SULTAN OF THE ELEMENTS AND THE RED BEARDED LAME ANT*

Abstract

When we look at the development of dystopian literature in Turkey, which started to be popular in Turkish literature after the 90s, it is seen that the first dystopian novel was written by Yaşar Kemal in 1977. Known as a socialist realist novelist, Yaşar Kemal's *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* was identified as the first dystopian novel in Turkish literature. In this novel, which Yaşar Kemal wrote as a serious social criticism, just like George Orwell's *Animal Farm*, the social distortions in the human world are treated with a dystopian fiction based on the animal world. In this novel, Yaşar Kemal underlines what kind of losses the passion for power and consumption can lead to. The novel emphasises how societies that do not heed the warnings can turn the world they live in into hell with their own hands and how the basic values that hold societies together must be protected. In this study, Yaşar Kemal's novel *Filler Sultanı ile Kırmızı*

* Prof. Dr.; Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, mesutteksan4@gmail.com.

** Doktora Öğrencisi; Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, demiripek26@gmail.com.

Sakallı Topal Karınca is analysed in the axis of dystopian novel both in terms of fictional elements and thematic context.

Keywords: Dystopia, utopia, Yaşar Kemal, anti-utopia, dystopian.

Giriş

Umut vadeden bir toplumun portresi olan ütopyaların, 19. yüzyıldan itibaren karanlık bir yüzünün olduğu ortaya çıkmıştır. Ütopyanın karanlık yüzü iki şekilde oluşur: bilimsel gelişmeler ve gelecek. Bu tür karanlık yüze sahip ütopyaların tarihi 18. yüzyıldaki “hiciv ütopya” ve “anti-ütopya” türlerine kadar dayanır. Ütopyanın aksine hiciv ütopya ve anti-ütopya alt türleri, ütopyanın güvensizliğini, tutarsızlığını ve ulaşılamaz olduğunu vurgular (Vieira, 2021, s. 20). Anti-ütopyaların amacı, ütopyaların imkânsızlığına ve uygunsuzluğuna vurgu yaparak bu hayal ediminin sonucunda toplumun mahvoluşa sürüklenebileceğini ortaya koymaktır. Bunların dışında ütopyaların yüzünü geleceğe çevirmesiyle Eukronya düşüncesi desteklenmeye başlanmıştır. Eukronyalar “ters gitmiş ütopya” düşüncesiyle yola çıkan karanlık gelecek tahayyüllerini içermektedir (Vieira, 2021, s. 21).

Ütopyanın karşıtı olarak “distopya” kavramı üretilmiştir. Distopya, Yunanca hastalıklı, normal olmayan ve kötü anlamlarına gelen “dus” sözcüğünden türetilmiştir. Distopya kavramı ilk olarak 1868’de John Stuard Mill tarafından kullanılmıştır. Mill, bu adlandırmayı yaparken ütopyanın gerçekleşemeyecek kadar iyi ve güzel olmasına karşılık Jeremy Bentham’ın Kakotopya/Cacotopia sözcüğüyle eş anlamlı olarak türettiği gerçekleşemeyecek kadar kötü anlamını vermek istediği distopya kelimesini kullanmıştır (Vieira, 2021, s. 22).

Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya başlıklı eserinde Krishan Kumar, her iki türün iç içe geçmiş olduğundan söz etmektedir. Ona göre, karşı ütopyalar varlığını ütopyalara bağımlı olarak sürdürür. Ütopya ve karşı ütopya her ne kadar birbirinden beslense de birbirinin zıt kutuplarında yer alırlar (Kumar, 2006, s. 172). Claeys’e göre ütopya ile distopya arasındaki ilişki düşünüldüğünden daha da yakındır. Modern okurlar, Thomas More’un *Ütopya*’sını okurken bir şeylerin yolunda gitmediğini fark edebilirler. Çünkü ütopyanın içinde her daim pusuda bekleyen distopik unsurlar bulunmaktadır (Claeys, 2017, s. 6). Bu nedenle, ütopya ve distopya ikiz olarak görülebilir. Claeys, tüm bunları açıklarken bütün ütopyaların distopyaya dönüşme eğilimi savıyla karıştırılmaması gerektiğine de değinmektedir (Claeys, 2017, s. 7).

Distopyalar, ütopyaların idealize edilmiş dünyalarının aksine sıkıntının ve kaosun hâkim olduğu toplumları betimleyen, istenmeyen gelecek öncelermeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Distopik eserler, içinden çıktıkları toplumlara başlarına gelebilecek muhtemel tehlikeleri ve kötü geleceği tahayyül ettirerek toplumları, bu istenmeyen geleceğe karşı uyarmayı amaçlar. Bu anlatılar her ne kadar korkunç bir izdüşümü sunsa da temelde iyi niyetlidir. Henüz gerçekleşmemiş olan kötü geleceği okuyucuya önceden gösterip gerekli önlemlerin alınmaması durumunda bu istenmeyen geleceğe maruz kalılabileceğini kesin bir şekilde uyarısını/ikazını yapar. Ütopyalar ideal dünyaların hoşnutluğunu sunarken distopyalar hoşnutsuzluktan beslenir ki bu durum distopyaların okuyucuyu sarsmak ve kendine getirmek istemesinden ileri gelir. Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya*, George Orwell’in 1984 ve *Hayvan Çiftliği*, Ray Bradbury’nin *Fahrenheit 451*, Susanne Collins’in *Açlık Oyunları* serisi, Anthony Burgess’in *Otomatik Portakal* adlı eserleri en çok tanınan distopya eserleri olarak sıralanabilir (Ülger, 2018, s. 14).

Bir köy romancısı olarak bilinen Yaşar Kemal, köy romanlarında ortaya koyduğu ezene karşı koyma ve onunla mücadele etme düşüncesini *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* (1977) adlı distopik bir romanda sürdürür. Bilindiği gibi köy romanlarının hemen hepsinde iktidarı eleştirme ve güce, güçlüye karşı durma düşüncesi vardır. Toplum, devleti kendi üzerindeki en etkili güç olarak gördüğünden idari sistemdeki aksaklıkları veya beğenmediği unsurları eleştirir. Bu nedenle köy romanlarında köylü ve devlet ilişkisi ve bu konuyla alakalı tenkitler işlenir (Kaplan, 1997, s. 444). Köy romanlarında, halkı ve sosyal sistemi kendi fikirleri doğrultusunda şekillendirmek isteyen iktidar, halkıyla tam anlamıyla bütünleşmeden bunu yapamamaktadır. Ramazan Kaplan'ın *Türk Romanında Köy* adlı eserinde belirttiği üzere köy romanlarında köylüler, idari sistemdeki aksaklıklar yüzünden sıkıntı çekmektedir (1997, s. 449). İlk dönem köy romanlarında, köylü ve köy hayatı doğrudan doğruya ele alınmamış bu nedenle de ilk köy romanlarında köy ikinci planda kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi köy romanlarında ise köyün ve köylünün ekonomi, eğitim yetersizliği ve idari problem gibi birçok probleminin ele alındığı görülmektedir (Kaplan, 1997, s. 63-64). 1876 ve 1923 arasındaki köy romanları, köy ve köylü meselelerinden oldukça uzak olduğu halde daha sonraki köy romanlarının hazırlayıcısı olmuşlardır.

Ramazan Kaplan'a göre 1923 ve 1950 dönemi köy romanlarında ekonomik sıkıntılar, gelişmemiş sosyal yaşantı, batıl inançlar, toprak sorunları ve evliliklerdeki uyumsuzluklar; 1950 ve 1960 dönemi köy romanlarında köylüler arasındaki çatışmalar, köyün teknolojik açıdan geri planda kalması, sağlık, eğitim sorununun çözüme ulaşmaması ve köylülerle devlet ilişkisi; 1960 ve 1980 dönemi köy romanlarında ise idari yapının eleştirilmesi, geçim sıkıntıları, çok partili hayatın köylüye yansımaları, ahlaka ve kanunlara aykırı davranışlar, köy öğretmenlerinin mücadeleleri, köyün sağlık ve susuzluk problemleri, köy insanının psikolojik durumu ve evlilik problemleri ele alınmaktadır (Kaplan, 1997, s. II-IV).

Köylü ve tarım işçilerinin çeşitli sorunlarını anlattığı köy romanlarıyla tanınan Yaşar Kemal, sosyal ve siyasi yapılanmaya karşı beslediği ideolojiyi mit, efsane ve olağanüstülüklerle harmanlayarak eserlerine yansıtır (Tekşan, 2021, s. 306). Yaşar Kemal, köylüyü, köylünün problemlerini ve köyü anlatırken gerçekliği ideolojik bakış açısının süzgecinden geçirerek yansıtır. Köy romanı ile tanıdığımız Yaşar Kemal, *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı romanıyla ideolojisini distopik bakış açısının süzgecinden geçirerek yansıtmıştır.

Prof. Dr. Mesut Tekşan'ın danışmanlığında 2020 yılında Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığımız *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Distopik Romanların Kuramsal Analizi ve Tematik Çerçevesi (1990-2019)* adlı yüksek lisans tezinde distopik romanlardan söz edilirken 1990'lı yıllarda distopik romanların ilk örnekleri verildiği ifade edilmektedir. Bu çalışmada ilk distopik Türk romanı olarak Yaşar Kemal'in 1977 yılında yayınlanan *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı eseri ele alınmaktadır. Bu noktada şu tespiti yapabiliriz: Toplumcu gerçekçi romancı olarak bilinen Yaşar Kemal, distopya tarzında kaleme aldığı *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı romanıyla Türk edebiyatında ilk distopik roman yazan romancıdır.

Bu çalışmada büyük romancı Yaşar Kemal'in adı geçen romanı gerek kurgu unsurları ve gerekse tematik bağlamda distopik roman bağlamında incelenmektedir.

1. Distopik İlk Türk Romanı *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*'da Olay Örgüsü

Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında olaylar, Hüdhüd kuşlarının başı olan ulak ulukepezin filler sultanına karınca diyarından haber getirmesiyle başlamaktadır. Karıncaları yakından gözlemlemekle görevlendirilmiş olan ulukepez, yedi ay boyunca karınca diyarında kalmış, çeşitli gözlemler yapmıştır. Romanın başında karınca diyarı âdeta cennet görünümünde ütopyik tasvirlerle muhteşem bir dünya olarak tasvir edilmiştir. Daha önce hiç karınca görmeyen filler sultanı, ulukepezden karıncaların diyarı hakkında detaylı bilgiler alır. Filler sultanı, karıncaların çok çalışkan yaratıklar olduğunu, çeşitli üstün yetenekleri sayesinde birbirinden güzel kentlerden oluşan cennet gibi ülkeler inşa ettiklerini, yiyecek bulmakta ve biriktirmekte usta olduklarını öğrendikçe kendinden geçer. Filler sultanı, bu üstün meziyetli yaratıkların mutlaka kendi emrinde çalışmalarını gerektiğini ve bu sayede dünyaya hükmedebileceğini düşünerek karıncalar diyarını işgal etmek ve bu çalışkan karıncaları kendisine biat ettirmek için harekete geçer. Filler sultanı, derhal ulukepezle diğer fillere haber gönderir ve onları bir araya toplayarak hep birlikte karıncalar ülkesine saldırılarını emreder. Savaş ilanının hemen ardından beş yüz filden oluşan fil ordusu toplanır, ulukepezin kılavuzluğunda karınca diyarına yol alırlar.

Fil ordusu, karınca diyarına vardığında taş üstünde taş bırakmamış; karıncalar, fillerin ayakları altında kentleri ve ülkeleriyle birlikte yerle yeksan olmuşlardır. Karınca diyarında yüz binlerce karınca ezilirken kaçabilenler kurtulmuş, kaçamayanlar fillerin ayakları altında ezilerek ölmüşler: Sayıları neredeyse yarıya inmiştir. Bu savaş, fillerin en büyük savaşı olarak fil tarihindeki yerini almış ve destanlaştırılmıştır. Filler sultanı zaferinin tadını çıkartırken ulukepeze karıncaları kanatlarına alıp yanına getirmesini emreder. Ulukepez içlerinde mesleği demirci olan kırmızı sakallı topal karıncanın da olduğu karıncaların ileri gelenlerini kanatlarına alarak filler sultanına götürür. Filler sultanının yanına varıldığında kırmızı sakallı topal karınca filler sultanına neden böyle bir zulmü kendilerine reva gördüğünü sorar. Aralarında geçen sert konuşmalardan sonra kırmızı sakallı topal karınca ulukepezin kanadından atlarken bu zulmün hesabının sorulacağını söyleyerek oradan kaçır. Filler sultanı hüdhüd kuşlarının iş birliğiyle karınca toplumunun tamamını çeşitli manipülasyon yöntemleriyle sindirir ve fillerin barışçı olduklarına bu savaşın çıkmasının nedeninin kırmızı sakallı topal karınca olduğuna karıncaları ikna eder. Karıncaların üstün yeteneklerinden faydalanmak ve başkaldırımlarının önüne geçebilmek için çeşitli propagandalara başvurarak ve türlü vaatlerle karıncalara karıncalıklarını unutturup onları fil olduklarına inandırır.

Filler sultanı maiyetine ve karıncalara kendisine dünyada eşi benzeri görülmemiş bir sırça köşk yapılmasını emreder. Saray yapıldıktan sonra zümrüt ve yakuttan kendisine bir taht yapılmasını ister. Filler sultanının isteklerinin ardı arkası kesilmez. Bu arada kendilerini fil zannetmeye güdülenen karıncalar kendileri için yiyecek toplamak yerine filler sultanı için yiyecek toplamaya başlamışlardır. Yiyecek ambarları ağzına kadar yiyecekle dolu olduğu halde karıncalar kışı geçirebilecekleri yiyecek için filler sultanına muhtaç kalırlar. Filler sultanına itaat eden karıncalar bir zaman sonra kendi dillerini unutup filce öğrenmeye ve asimile olmaya başlamışlardır. Karıncaların dilini yok etmek demek, karıncaları yok etmektir. Bunun için filce eğitim veren fil okulları açılır. Karınca diyarında karınca türleri arasında da iç karışıklıklar meydana gelir ve karıncalar filler sultanına yaranmak için birbirini öldürmeye başlarlar. Fillerin hükmü altında uyuşmuş, düşünemeyen ve fillere öykünen yaratıklar haline gelmeye başlayan

karıncalar sürekli olarak fillerin insanlardan çaldığı televizyon, borazan, film, belgesel gibi medya araçlarıyla uyuşturulmuş ve bu araçlara bağımlı hale getirilmiştir. Bütün geleneklerinden, dillerinden ve tarihlerinden koparılmış kendisini fil zanneden uyuşuk ve tembel karıncalar, filler gibi sabahtan akşama kadar sırtını ağaçlarda kaşıyan etkisiz yaratıklara dönmüşlerdir. Filler sultanı bu durumu öğrendiğinde çok öfkelenir. Çünkü karıncaların bu kadar fillere öykünen yaratıklara dönüşüp tembelleşmesi, onun için çalıştıracak ve isteklerini yaptırarak canlıları kaybetmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle filler sultanı, karıncalara filler gibi sırtını ağaçlara dayayıp kaşınmayı ve fillerin sergilediği tembellikleri sergilemeyi yasaklar. Karıncalar filler sultanına yiyecek taşımaktan ve tembelliklerinden o yıl kendilerine yiyecek depolamayı akıl edememiş, aç kalmışlardır. Filler sultanından yiyecek istemeye gittiklerinde kendilerine verilen yiyecek karşılığında kırmızı sakallı karıncaların kellesini getirmeleri şartı koşulur. Kırmızı sakallı karınca avına çıkan sarıca karıncalar, yiyecek alabilmek için neredeyse ülkede kırmızı sakallı karınca bırakmamış, kırmızı sakallı karınca bulamayınca güçsüz sarıca karıncaların sakallarını kırmızıya boyayıp kırmızı sakallı diye filler sultanına sunarak karşılığında yiyecek almaya başlamışlardır.

Bu arada filler sultanı, karıncaları kırmızı sakallı total karıncaya karşı kıskırtarak kırmızı sakallı total karıncanın aranması emrini vermiştir. Sarıca karıncaları ve diğer karıncaları kırmızı sakallı total karıncayı aramakla görevlendiren filler sultanı, onu ölü ya da diri bulup getirene ödül vereceğini bildirmiştir. Kırmızı sakallı total karınca kendisiyle birlikte fillerin zulmünden kaçan diğer kırmızı sakallılarla birlikte dağda saklanmış karıncaları bu durumdan kurtaracak çareler aramaktadır. Filler sultanı, sarıca karıncaları kırmızı sakallı total karıncayı bulmaları için dağlara gönderir. Bazı sarıca karıncalar kırmızı sakallıları bulduklarında sakallarını kırmızıya boyayıp casusluk ederler. Çok geçmeden kırmızı sakallı total karınca, sarıca karıncaların oyununu ortaya çıkarır ve onların kellelerini alır. Gerçek kırmızı sakallı karıncalarla birlikte fillere savaş açmanın yollarını aramaya başlar. Filler sultanı bu sırada bütün karınca diyarında borazanlar ve diğer medya araçlarıyla gece gündüz uyutucu propagandalarına devam etmektedir. Filler sultanı kırmızı sakallı total karıncayı da bulunca karıncalara son darbeyi vuracak ve onları sonsuza kadar kendi egemenliği altında tutacaktır. Bu sırada tüm dünyada eski bir karınca türküsü yankılanmaya başlar. Bu yankılanma yeryüzünün bütün karıncalarının kulaklarında çınladığında karıncalar, geçmişlerini anımsamaya ve birlik duygusu hissetmeye başlarlar. Kırmızı sakallı total karınca gece gündüz diğer kırmızı sakallı karıncalarla birlikte karınca ülkelerine gidip yeryüzünün bütün karıncalarının birleşmesi çağrısını yapar. Fillerin zulmünün farkına varmaya başlayan karıncalar kitleler halinde bu çağrıya kulak verirler ve hep birlikte direnişe katılırlar. Birleşen karıncalar bütün ülkelerde ve kentlerde toprağın altını oymaya başlarlar. Bu arada ulukepez ve bütün hüdhüd kuşları yeryüzünde karınca avına çıkarlar fakat karıncalar neredeyse yeryüzünden yok olmuşlardır.

Ulukepez filler sultanına karıncaların herhangi bir direniş içerisinde olmadıklarını ve ülkelerindeki dinginlik nedeniyle henüz direnişe başlamamış olduklarını söyler fakat karıncalar gece gündüz durmadan toprağı oymakla meşguldürler. Karınca halkı gündüzleri dikkat çekmemek için sultanın istekleri doğrultusunda çalışırken geceleri toprağı oymakla meşgul olurlar. Toprağı oyma işlemi kısa süre içinde biter ve kırmızı sakallı total karınca kendilerine yardım eden güvercinin kanadında sultanın sarayına gelir. Ulukepeze sultanla görüşmek istediğini söyler ve huzura kabul edilir. Kırmızı sakallı total karınca filler sultanına karıncaların bağımsızlık ilan ederek fillere savaş açtıklarını söyler. Filler sultanı başta alaycı bir şekilde yaklaştığı kırmızı sakallı total karıncaya bütün öfkesiyle karşılık verir. Yıkım emri vererek

bütün fillerini karınca diyarına gönderir. Filler henüz karınca diyarına varamadan bir bir yerin altına düşerek oyulan toprakların altında kalırlar. Çok geçmeden filler sultanının sarayının toprağı göçer ve filler sultanı toprak yığınlarının altında kalarak can verir. Karıncalar “yeryüzünün bütün karıncaları birleşince” sloganlarıyla bağımsızlıklarına kavuşurlar.

2. Distopik Şahıs Görünümleri

Distopik romanlarda şahıs kadrosu genel olarak “iktidar” ve “toplum” olmak üzere iki kutup oluşturacak şekilde karşımıza çıkmaktadır. İktidar olarak nitelendirilen grup eserde kişi ya da kişiler olarak görülebilmektedir. İktidar, içinde yer aldıkları toplumun üzerinde egemenlik kuran, gücü elinde tutan taraftır ve toplumu kontrol etme ve denetleme yetkisine sahiptir. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında iktidarı elinde tutan ve iktidarı temsil eden filler sultanı ve ordusudur. Filler sultanı iktidarını daha genişletmek ve güçlendirmek için fil ordusunu toplayarak karınca ülkelerine saldırır, ülkelerini yerle bir eder. Karıncaları kendi hükmü altında toplayarak karıncaların çalışkanlıklarından yararlanır ve mutlak itaati elde edene kadar zorbalığı sürdürür. Romanda iktidar zulmüne maruz kalan distopik toplum ise karınca toplumdur. Karınca toplumu kendi içerisinde kırmızı karıncalar ve sarıca karıncalar gibi çeşitliliği bulunan bir toplum yapısına sahiptirler. Filler sultanının ülkelerini işgalinden sonra, bir zamanlar kolektif hareket ve barış içinde yaşayan karınca toplumu, kendi içerisinde parçalanmalar yaşar ve ülkelerinde iç karışıklık meydana gelir.

Eserdeki toplumu oluşturan şahıs kadrosunu eserin başkişisi olan kırmızı sakallı topal karınca, kırmızı sakallı karıncalar, sarıca karıncalar, tuhaf kılıklı karınca, karıncalar kraliçesi, hüdhüd kuşları ve çeşitli hayvan türleri oluşturmaktadır. İktidar kanadında ise filler sultanı ve fil ordusu, filler sultanına ulaklık eden ulukepez ve hüdhüd kuşları bulunmaktadır.

Distopik romanlarda eserin başkişisi olayların gelişmesinde ve sonuçlanmasında önemli rol oynamaktadır. Çünkü distopyanın vermek istediği mesajları taşıma görevi eserin başkişisine verilmektedir. İktidar tarafından sindirilerek pasifize edilmiş uyuşmuş toplum kişileri başlarına gelen felaketin ya farkında değildir ya da iktidar tarafından etkisiz hale getirilmişlerdir. Bu bakımdan distopyalarda mutlaka sorunun farkında olan ve ilk karşı duruşu/devinimi başlatacak olan kişi, başkişisi olarak belirlenir. Romanda eserin başkişisi mesleği demircilik olan kırmızı sakallı topal karıncadır. Filler sultanının istilası üzerine karınca ülkesinden kaçarak uzun bir süre ülkesini bu durumdan kurtarmak için çareler arar. Distopik romanların başkişisi kurtuluş çareleri ararken kendi gibi sorunun farkında olan başkalarına da ihtiyaç duyar. Distopik romanlarda olduğu gibi bu romanda da ilk direnişten kısa bir zaman sonra kırmızı sakallı karıncaların bir kısmının kırmızı sakallı topal karıncanın direnişine katıldıkları görülmektedir.

3. Distopik Romanda Zaman ve Mekân

Ütopya ve distopyalar zaman olarak gelecekte geçiyor gibi görünseler de gerçekte şimdiye atıfta bulunurlar. Aslında geleceği hayal eden bireyler, bugün yaşadıklarından daha iyiyi veya daha kötüyü, içinde buldukları dönemin dışında bir çağda veya mekânda yaşayabileceklerini düşünürler. Ütopya gelecekte yer alan zamanın ve mekânın daha güzel ve iyi olabileceği hayalini işlerken distopyalar geleceğin kötü hatta çok daha kötü olacağını canlı olarak göstermek isterler. Bu bağlamda distopyalarda zaman ve mekânın uyarıcı görevleri vardır. Distopik roman yazarı, okuyucuya şu anda olan fakat fark edilmeyen bazı olayların gelecekte toplumu etkileyerek büyük felaketlere yol açacağını göstermek istemektedir. Distopik romanlar gelecekte muhtemel yaşanacak felaketleri göstererek bugünden gelecek tehlikelere

karşı halkı uyarır. Eğer bu uyarılar dikkate alınmaz ve yaşanan kötülöklere dikkat edilmezse gelecek daha kötü hatta daha tehlikeli olacaktır.

Bakhtin, ütopya ve distopyalarda görölen zaman ve mekânın iç içe geçmesini roman sanatında kronotop terimi ile karşılamıştır. Kronotop, zaman ve mekân arasında sosyal deneyim yaratan ilişkinin adı olarak tanımlanır. Farklı kültürel geçmişlere ve hafızalara sahip toplumların zaman içinde kurdukları egemenlik düzeyi aynı değilse, bir toplumdaki bireylerin eşitliği ile o mekândaki hareket özgürlüğü de aynı değildir. Tarih ve zaman onları tamamladıkça, sosyal deneyimlerle birlikte yeni vücut bulan mekânlar da anlam kazanır (Bakhtin, 2001, s. 28). Bu noktada kronotop terimi, distopyanın dayandığı iki unsur için yeterince açık hâle gelmektedir: zaman ve mekân unsurları. Distopik bir mekân tasavvur edilirken, gelecekteki uzamının nasıl olabileceği düşünölerek tahayyül edilir. Böylelikle tasarlanan zaman, devamında tasarlanması gereken bir mekânı getirir (Demir, 2020, s. 39).

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca romanında takvim zamanı belirsizdir, herhangi bir tarih ya da yıkım öncesi kaybolmuş bir zaman yoktur. Ancak aylar, yıllar, günler gibi zaman ifadelerinin de kullanıldığı görölmektedir. Olayların geçtiği zaman diliminde önce karınca ölkelerinin mutlu mesut yaşadıkları zamanların hatırlatılmasında geriye dönüş tekniği kullanılarak o zamanlara hatırlatılma yapılmıştır.

Distopik romanlarda kurgunun olmazsa olmazlarından biri de mekân unsurudur. Zamanda olduğu gibi mekânın da işlevsel kullanımı distopyaların mesajının iletilmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Distopik roman kişisi yaşadığı toplumun zamanından ve mekânından bağımsız olamadığı için mevcut düzen içinde olagelen değişmelere ve mekânın yarattığı etkilere maruz kalır. Distopik romanlarda mekân temelde iki görüngü ile karşımıza çıkar: Kırılmadan önceki eski yer ve kırılma sonrası yeni yer. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında olaylar, fillerin istilasını yaşanmadan önceki cenneti andıran, cıvıl cıvıl ve bereketli karınca ölkelerinin tasviriyle başlar. Cıvıl cıvıl tasvir edilen bu mekân fillerin istilasından sonra yaşanmaz yer olur. Fillerle mücadele eden karıncaların altını oyararak delik deşik ettiği bu topraklar fillere mezar olur.

4. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* Romanında İzlek

4.1. Kahramanın /Kırmızı Sakallı Topal Karıncanın Yolculuđu

Distopik romanlarda gücü elinde tutan bir iktidar ve bu iktidarın egemenliği altına girmeyen, iktidarın toplum üzerinde korkutucu gücünün farkında olan veya sonradan farkına varan bir kahramana yer alır. İktidar tarafından kontrol altına alınamamış bu kahraman, çoğunlukla eserin başkişisi olarak karşımıza çıkar. Eserin başkişisi mensubu olduğu toplumun içinde bulunduğu tehlikenin farkına vardıkdan sonra tehlikeden uzaklaşmak ve çareler aramak için uzak yerlere doğru yolculuğa çıkar. Distopik kurgularda bu başkişinin aydınlanması, güçlenmesi ve yandaş toplaması için çıkması gereken bir yolculuktur. Bu yolculuk, kurtuluşa erişebilmek adına aşılması gereken engelleri ve bu uğurda çıkılması gereken yolu, yola adanmışlığı ve kurtuluş yolunda yolcuya/yolculara ihtiyaç olduğunu imgelemektedir. Başka bir nedenle distopya yazarı, başkişisini iktidarın manipüle ederek pasifleştirdiği toplumdan uzaklaştırarak kurtuluş için açık kapı bırakmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan distopik romanlarda eserin başkişisinin içinde olduğu sürekli bir devinim söz konusudur. Eser boyunca roman başkahramanının bir yerden bir yere gittiği ve kurtuluş reçeteleri için çeşitli engelleri aşarak çareler aradığı görölmektedir.

Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında eserin kurtarıcı kişisi olan kırmızı sakallı topal karınca, fillerin karınca diyarını istila ederek yakıp yıkması üzerine hayatta kalan diğer saygın karıncalarla birlikte filler sultanının huzuruna çıkartılır. Filler sultanı, karıncaları kendi hizmetinde kendi çıkarları uğrunda çalıştırmak ve sömürmek istemektedir. Bu uğurda karınca nüfusunun yarısını öldürmekten geri durmayan filler sultanı, kırmızı sakallı topal karıncanın kendisine direndiğini ve boyun eğmediğini görünce yakalanması emrini verir fakat kırmızı sakallı topal karınca bir gün kendisinden hesap soracağını söyleyerek ulukepezin kanadın atlayıp kaçır. Böylelikle distopyalardaki kurtarıcı rolünü üstlenen kırmızı sakallı topal karınca, yıllarca sürecek ve umuda açılan kapı olan yolculuğuna çıkmış olur. Dağları tepeleri aşır, başkaldıran olur. Kimse kırmızı sakallı topal karıncanın nereye gittiğini, nerede olduğunu, yaşayıp yaşamadığını bilmemektedir.

Distopyalarda eserin başkışisi; topluma mesaj taşıyıcı, okuyucuyu uyarıcı nitelikler taşıdığından çıktığı yolculuklarda kendisine eşlik edecek, kendisi gibi mevcut düzende mağdur edilmiş ve hâlihazırdaki yapılanmadan hoşnut olmayan başka kimseler de aramaktadır. Kendisiyle ortak kaderi paylaşan ve ortak düşünceye sahip olan bireyler bulması durumunda birlik olup örgütlenerek rahatsız oldukları düzeni değiştirebilecektir. Bu kimseler distopik romanlarda çoğunlukla iktidarın düzenine uyumsuz kişiler olarak görünmektedir (Demir, 2020, s. 69). Romanda kırmızı sakallı topal karıncanın direnişine ilk katılan kırmızı sakallı topal karıncanın çırağı tuhaf kılıklı karınca ve arkadaşlarıdır.

Karıncalar az gittiler uz gittiler, altı ay bir güz gittiler yeryüzünün bütün karınca ülkelerine, kentlerine ulaştılar. 'Yeryüzünün bütün karıncaları birleşiniz,' kelamını tüm karıncalara söylediler. Ve bu kelam bir türkü gibi dağıldı güneyden kuzeye, gün doğusundan gün batısına kadar bütün dünyaya... (Kemal, 2022, s. 204).

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca romanında, olaylar gelişip eserin sonuna gelindiğinde kırmızı sakallı topal karıncanın öncülüğünde direniş başlar. Karıncaların filler sultanına başkaldırması için gerekli koşullar sağlanmıştır. Romanda filler sultanının sonunu getirecek bu direnişin de bir yolculuk sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Kırmızı sakallı topal karınca ve diğer kırmızı sakallı karıncalar, kendileri gibi filler sultanının korkunç yönetiminde yaşamak istemeyen diğer karıncalara ulaşmak için aylar sürecek yolculuğa çıkar. Gittikleri karınca ülkelerinde yeryüzündeki bütün karıncaların birleşmesi gerektiği ancak bu şekilde kurtuluşa erebilecekleri çağrısını yaparlar. Yeryüzündeki bütün karıncalar, yüreklerindeki bağımsız türküsüyle bu çağrıya katılır ve kurtuluşa erer. Distopyalarda iktidara direnen, iktidarın büyük planlarının önüne geçmeye çalışan uyanık/uyanmış kişilerin sürekli olarak yolculuk etmesi ve yolcu konumunda olması mutlakiyetin olmadığını gösterme hareketlerinin bir göstergesidir.

4.2. Karınca Kentlerinin/Diyarının Yıkımı

Distopik eserlerde yozlaşmış toplumların uyanışını başlatan bir yıkımın, devrimin ya da bir felaketin yaşandığı görülür. Bu durum bazen bir iklim felaketi kimi zaman büyük bir deprem kimi zaman bir savaş bazen de devrimsel bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum üzerinde çok keskin bir kırılmaya neden bu olaylar, önce distopik toplumun mevcut düzenini yerle bir ederek kaotik bir ortamın oluşmasını sağlar sonra da yeni bir devrimin gerekliliğini zorunlu kılar. Distopik eserlerde kırılmanın yaşandığı yer, başlangıçta sakin ve ılıman bir atmosfere sahiptir. Bu sakin görüntü, iktidarın veya egemen gücün toplumu kökten değiştirecek değişimi başlatmasıyla adeta bir kâbusa, mahvedilmiş hayatlara ve mekânlara dönüşür. Distopik

roman yazarı, gerçekleşen bu devrimsel olayın kimi zaman çok önceden yaşanıp bittiğini ve halkın bu olayın sonuçlarını yaşamakta olduğu belirtirken kimi zaman da okuyucusunu bu devrimsel olaya şahit kılabilmektedir. Yaşar Kemal, *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında karınca diyarının başına gelen yıkıma okuyucusunu şahit etmektedir.

Siz karınca kentlerini taş üstünde taş kalmayasıya yıkacaksınız, ta ki karıncalar dize geleler, dize geldikten sonra da huzuruma çıkıp bana yalvaralar. Askerlerim, fillerim size bir daha yineliyorum. Elaman dedirtinceye kadar karıncaların gözlerinin yaşına bakmayacaksınız. Komutanlarım size söylüyorum, karıncalara en ufak bir acıma gösteren fili öldüreceksiniz. Fil askeri acımaz. Filler, kardeşlerim, bu sizin ilk büyük savaşınızdır. Eğer bu savaşı kazanacak olursak dünyaya hükümrân olacağız. Filler, kardeşlerim, bütün dünya yaratıkları ve tarih durmuş bize bakıyor. Bizim bu kutsal savaşımıza (Kemal, 2022, s. 12).

Filler Sultanı ve Kırmızı Sakallı Topal Karınca romanında toplumda kırılma noktası yaratan olay, savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. Distopik romanlarda büyük bir savaş sonrası toplumun tamamen değişmesi işlenen bir konudur. Filler sultanının karınca diyarına açtığı savaştan sonra romanın başında belirtildiği şekliyle görkemli, bereketli ve uygar olan karınca ülkelerinin yerini tozun dumanın ve acının hâkim olduğu yıkılmış ülkeler almıştır. Distopyalarda büyük yıkımların sebep olduğu değişimler, fiziksel olarak mekânlarla başlayıp toplumun bütün dinamiklerinin dönüşüme uğramasıyla devam etmektedir. Savaş sonrası tüm karınca diyarında fiziksel değişim olduğu gibi bu yıkım sosyal değişimi de beraberinde getirir. İktidarın toplum üzerinde kalıcı güç sağlaması amacıyla gerçekleşen bu savaşın sonucunda distopik toplumların kişileri, iktidarın kararlarına ve emirlerine karşı gelemeyecek hâle getirilir. İktidar tarafından zaman zaman korku hükümrânlığıyla bazen de kitle iletişim araçları ve teknolojinin getirisi olan sahte mutluluk temin eden araçlar aracılığıyla uyuşturularak, korku düzeninin halk nezdinde normal görülmesi sağlanır. Bu durum toplumun tüm dinamiklerinin değişmesine zemin hazırlamaktadır. Distopik toplumların egemen güçleri; halkın diline, tarihine, ekonomisine, yaşayış biçimine, maddi-manevi onları tanımlayan tüm değerlerine kendi isteği doğrultusunda yön verir. Radikal değişimleri bizzat yaşayan distopik toplumların söz konusu siyasi ve sosyal değişimlere uyum sağlamak, boyun eğmekten başka şansı yoktur. Buna istinaden bu köklü toplumsal değişimler asıl büyük olay olan savaş, deprem, devrim veya salgın gibi fiziki yahut psikolojik hastalıkların meydana gelmesinin hemen ardından gerçekleşmektedir.

Şimdi dinle beni ulukepez kardeşim, dedi. Zinhaar, ilk işimiz karıncalara filceyi öğretmek olacak. Karıncaların kendi dilleri yoktur, varsa da yetersizdir, anladın mı? Varsa da üç beş sözcüktür. Üç beş sözcükle de bu dünyada yaşanmaz. Dünyada bir tek dil vardır o da fil dilidir (Kemal, 2022, s. 52).

Sarıcaların ileri gelenleriyle, sultanla ulukepez üç gün üç gece oturup derin konuştular anlaşılabilir. Kıyamete kadar karıncaları çalıştırmamanın, tutsak kılmanın yollarını aradılar, buldular. Daha da bulacaklardı. (...) En baştaki sorun dil, dedi sultan. Bunu unutmayın ilk önce dillerini unutup karıncalıktan çıkacaklar, fil olmak için can atacaklar. Durmadan fillere öyküneceklerdir. Karıncaların kellelerini kesmektense, dillerini kesmek daha doğrudur (Kemal, 2022, s. 57).

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca romanında savaşın neden olduğu toplumsal değişimler de söz konusudur. Egemen güç olarak karşımıza çıkan filler sultanı, karıncaların öz kimliklerini unutturmak için onların diline ve tarihine saldırmaktadır. Karıncaların geçmişte aslında fillerin ataları olduğuna ve lanetlenip sonradan karıncaya dönüştüklerine yönelik onları manipüle eden görüşler ileri sürer. Karıncaların asıl dilinin fil dili

olduğunu empoze ederek karınca dilini unutturmaya çalışır. Tüm bunların yanı sıra birlik duygusunu kırabilmek için de karınca türlerini birbirine düşman eder, kolektif hareketin önüne geçer. Çalışkanlıkları ve üstün kabiliyetleriyle öne çıkan karınca ırkının fillere benzemeye çalışması, onları tembel ve işe yaramaz yaratıklara dönüştürür. Bütün bu düşmanca propagandalar ve yaşanmış olan büyük savaş, karıncaların doğasının değişmesine de neden olmuştur.

4.3. Filler Sultanının İktidarı

Distopik edebiyatın ana temalarından biri güç ve otoritedir. Distopik bir romanda hükümetler, toplumdaki insanların meseleler hakkında karar verme veya hayatlarını eleştirme şansını reddetmek ister. Bu şekilde istikrarlı ve tek tip bir sosyal düzen yaratılır. Devlet yarattığı bunalımlı toplumu katı kurallarla yönetir. Gözetim ve kontrol bir bütün olarak topluma hâkimdir. Bireylerin bilinçsizce oluşturdukları ve aslında dünya düzeninin temelinde yatan güçler olgusu, bireyleri kendi özgür iradeleriyle karar veremeyeceklerinin farkında olmadan yaşamaya itmektedir (Demir, 2020, s. 95-96).

Distopik romanlarda toplum kişileri korku yönetimiyle idare edilmektedir. Romanda iktidar, filler sultanıdır. Karınca diyarının çalışkanlığı ve üretkenliği karşısında dayanamayıp bu gücün kendisine geçmesi ve kendisi için çalışması için fil ordusunu toplayarak karınca ülkelerinde yıkım başlatmıştır. Fil ordusunun dehşet veren yıkımından sonra karıncalar çaresizce filler sultanına boyun eğmek mecburiyetinde kalmıştır. Zaman sonra filler sultanının çeşitli manipülatif hamlelerinin neticesinde karıncalar, ülkelerini filler sultanının değil de filler sultanına başkaldıran kırmızı sakallı topal karıncanın yaktığını düşünmeye başlar ve ona düşman kesilirler. İktidar tarafından karıncaları asimile etme çalışmaları yürütülür ve karınca dili tedavülden kaldırılır filce karıncaların ana dili haline getirilmeye çalışılır.

Şu anlı şanlı hüdhüdler başı tanık olsun ki, eğer dediklerimi hemen yapmazsanız, hemen yapmaya başlamazsanız, hem de bir yıl içinde bu işleri bitirmezseniz, bu savaş durmayacaktır (...) Dediklerimi bir yıl içinde biltekmil edip bana teslim etmezseniz, Allah da tanığım olsun ki, yeryüzünde, yeraltında bir tek karınca kalmayacak, şu dünyadan karınca soyu kalkacaktır. Fillerimin, askerlerimin kocaman ayakları altında ezileceksiniz, ezileceksiniz (Kemal, 2022, s. 23-24).

Güç faktörü toplumda önemli bir yere sahiptir. Toplum farkında olmadan hapsedilmiş ve yönetici sınıf tarafından sürekli gözetim altındadır. Kontrol edilen kesim ise belirlenen sınırlar içinde kaldığı takdirde sahip olduklarıyla mutlu olabilir ve böylece gerçek gücünü korur. Aslında distopik bir toplumun cennetinde yaşadığına inanan bireyler, kendilerine uygulanan ambargolardan ve cehennemlerden habersizdir. Sistemin çarkları, ülkenin potansiyelini bir lütuf olarak görmesine yol açmıştır (Demir, 2020, s. 98). Bu bakımdan distopyalarda toplumun büyük çoğunluğunun üzerinde egemenlik kuran ve otoritesi neredeyse sorgulanmayan güçlü bir iktidar figürü bulunmaktadır. Toplumun hayatına yön veren bütün sistemler iktidar tekelindedir.

4.4. Karanlığın Aydınlığa Çıkan Yolu: Umut

Distopyalar her ne kadar yaşanabilecek felaket senaryolarıyla gündeme gelse de zannedilenin aksine toplum yararına hizmet eden metinlerdir. Yaşanabilme ihtimali bulunan felaket senaryolarına yönelik ön izleme sunarak içinde doğduğu toplumu söz konusu kötü geleceğe karşı uyarmayı kendine görev edinmektedir. Bu bakımdan distopik kurgularda iktidar tarafından sindirilen toplumdan iktidarın direktliği yönetime boyun eğmeyen kurtarıcı bir kişi yer verilmektedir. Söz konusu kurtarıcı kişi eserin başkişisi olarak karşımıza çıkmakla beraber aynı

zamanda yitirilmemesi gerekli olan umudun da sembolüdür. Distopyalar kaotik toplum anlatısı sunarken bir yandan hala umudun var olduğunun altını özellikle çizmektedir. Bu nedenle distopik romanlarda umut temi önemli bir yer tutmaktadır.

Değer, yaşamak her şeye değer, dediler karıncalar. Ölüm umutsuzluktur, oysaki en kötü yaşamda bile her gün umut güneş çiçeği gibi açar (Kemal, 2022, s. 36).

Ne zaman bir yılgınlık, bir umutsuzluk çökse karıncaların üstüne, hemen anında ona karşı bir umut sözü bir ışık gibi yayılıyordu karınca ülkelerine... Ekmeksiz, susuz, havasız yaşayabilirlerdi de karıncalar, umutsuz yaşayamazlardı (Kemal, 2022, s. 37).

Distopyalarda umut teminin taşıyıcısı eserin başkişisidir. Eserin başkişisi her ne kadar cehennemvari bir dünyada yaşıyor olsa da sorunu fark etmiş olmasıyla istemediği mevcut düzenin yıkılabileceğine ve istediği dünyaya kavuşabileceğine inanır. Bu umut ve inanç doğrultusunda eylemlerine yön vererek harekete geçer. Distopik romancı, toplumun başına gelmiş kırılmaya ve felakete neden olmuş devrimsel olaydan sonra sorunun farkında olan ve çözülebileceğine dair inancı olan eserin başkişisini bir yolculuk yapmaya mecbur kılmaktadır. Umuda açılan kapı başkişinin söz konusu yolculuğunun gerçekleşmesiyle varlığını sürdürmektedir. Distopik romanlarda eserin başkişisinin gözünden hala kurtuluş yollarının var olduğu hissettirilerek umut canlı tutulmaktadır. (Demir, 2020, s. 73). *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında eserin başkişisi kırmızı sakallı topal karınca, karınca diyarının kurtuluşuna giden yolda umudu simgelemektedir. Filler sultanından kaçarak dağlarda kendisi gibi düşünen kırmızı sakallı karıncaları yanında toplayarak onlara umut aşılamakta ve kurtuluşa giden yolda kolektif hareketin kapılarını aralamaktadır.

Borazanlar, televizyonlar, gazeteler, romanlar, özellikle karıncayı fil yapma okulundan çıkan aydınlar asıl bundan böyle işe yarayacaklar. Karınca uluslarının artık hiçbir ışıkları kalmadı. Umutsuzluk tutsaklığın gıdasıdır. Umutsuzluk köleliğin anasıdır. Umutsuzluk yüreğin yıkımıdır. Umutsuzluğu körükleyeceğiz. Yıl on iki ay, gece gündüz karıncaları fil etme okulundan çıkan aydınlar, radyonun, sinemanın, televizyonun, gazetelerin başına geçecekler, durmadan durmadan umutsuzluğu söyleyecekler (Kemal, 2022, s. 192).

İktidar tarafından sindirilmiş toplumların büyük çoğunluğunun yaşamak zorunda oldukları dünyanın farkında olmadıkları ya da mevcut düzenden kurtulabileceklerine dair inançlarının kalmadığı görülür. Toplum üzerinde egemen güç olarak karşımıza çıkan iktidar figürü, her şeyden önce kolektif hareketin önüne geçmek amacıyla toplumsal umudu kırmak istemektedir. Egemen güçler için bireylerin umut etmesi demek onları istediği gibi yönetememek anlamına gelmektedir. Bu bakımdan iktidar toplumun elinden umudu alarak kendi misyonuna hizmet eden pasif, itaatkâr bir toplum yapısı oluşturmuş olur. Bu gayeden hareketle iktidar, çeşitli teknolojik ve kitle iletişim araçlarını kullanarak uzun süre toplumları kendi propagandalarına maruz bırakmaktadır. Bu propagandalar yoluyla toplumlar zaman sonra iktidarın isteği yönünde düşünmeye ve yaşamaya başlar. Bir çeşit manipülasyon yoluyla kendisine başkaldıramayan ve başkaldırmak istemeyen moronlaşmış toplum bireyleri meydana getirmiş olur.

4.5. İnsanistan'ın Yozlaşmışlığına Mesaj

Distopyaların en temel amacı uyaraktır. Bu metinler içinde doğdukları toplumun veya toplumların mevcutta göz ardı edilen, felakete yol açabilecek kolektif tercihlerinin önüne geçmek veya bu tercihlere yenilerinin eklenmesini önlemeyi amaçlar. Distopyalar, toplumların kendilerine çeki düzen vermesi için gerçekleştirebilecek tehlikelerin sirenleridir. Meltem Çiçek'in

deyimiyle distopya edebiyatının aslında “uyarı edebiyatı” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Çiçek, 2018, s. 32).

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca romanında, distopyaların en temel amacı olan mesaj kaygısı eser boyunca kendini göstermektedir. Yaşar Kemal, eserinde ördüğü mesajları hem eserin başkişisi olan kırmızı sakallı topal karınca hem de egemen gücü temsil eden filler sultanı ekseninde aktarır. Hayvanlar âleminde geçen olay örgüsü, aslında hayvanlar âleminden yola çıkarak açıkça insanoğluna yönelik uyarı niteliğinde çok sayıda mesajı kapsar. Romanda insanların geçmişten bugüne kadar dâhil oldukları her şeyi berbat ettikleri hem kendilerine hem de doğaya zarar vermekten çekinmedikleri net bir dille eleştirilmektedir.

Ben onları bildim bileli nereye burunlarını sokmuşlarsa berbat etmişlerdir. Çok övünge yaratıklardır, bir yaparlarsa bin övünürler. Sonracığıma da kendilerini evrenin kilidi sanırlar. (...) Ölümlü olduklarını bilip ölüm karşısında delirmişlerdir. Bu yüzden doğaya, kendi kendilerine, yıldızlara, her şeye kinle bakarlar. Sevgileri tükenmiş. Sevmeyi unutmuşlar, yaşam sıcaklığını yitirmişlerdir. Şimdi bu sarayı, bu tahtı görsünler ya yıkar, bozar, yerle bir ederler, ya da durmadan birbirlerine satarlar. (...) Biliyorum şu insan yaratığının her bir şeyi berbat ettiklerini. Tanrı hiçbir yaratığı onlara benzetmesin. Onlar gibi, tanrı hiçbir yaratığı ölüm karşısında delirtmesin. Biliyorum, onların işi doğumlarından ölümlerine kadar kendilerinden, ölümden, gerçeklerden kaçmak. Ve bu kaçıştan, korkudan dolayı önlerine ne çıkarsa yok etmek (Kemal, 2022, s. 79).

Distopyaların kötü geleceğe dair uyarılar yapan öncül çağrılar olmasının temelinde toplumun yaşanmışlıkları yer alır. Mevcut gerçeklerden hareketle gelecekte ne gibi sorunlara gebe olunacağına dair çıkarımlarda bulunulur. Söz konusu metinler, tehlikeleri işaret ederek önlem alınması gerektiğini öğütler. İdeal olan dünyanın aksine felaketlerle donanmış dünyaların resmini yaparak toplumu tedirgin etmeyi yeğlemektedir. İnsanoğlunun olumsuz davranışlarının geri dönülmez bir boyut kazanmasının önüne geçilmek istenir. Bu bağlamda distopyalar, önu alınamayan kötü eylemlerin muhtemel sonuçlarını okuyucuya ısrarla gösteren metinlerdir, denilebilir.

4.6. Propaganda ve Kitle İletişim Araçları: Borazanlar ve Teknoloji

Medyanın topluma sunduğu gerçek değil, aksine gerçekliğin baş döndürücü bir yüzüdür. Medya göstergelerle çalışır, bu göstergeler ise birey bakımından güven verici bir niteliğe sahiptir. İşaretlerin bireye getirdiği huzur, gerçeklerin yok sayılmasına ve inkâr edilmesine neden olmuştur. Gerçeklik ciddi şekilde zedelendiğinde kişi bu belirtilere tutunarak kendini teselli eder. Bu durumda göstergelerdeki mesaj ya da mesajın içeriği önemlidir. Ancak bunu yaparken iktidar, işaretleri bir gerçeklik garantisiyle donatır ve güçlendirir. Böylelikle bir göstergeye maruz bırakılan toplum, güven verici göstergeleri tüketmekten kendini alıkoyamaz bir duruma gelir. Yönetici sınıf, toplumu kontrol altında tutabilmek için onları devamlı olarak göstergelere maruz bırakır.

Distopik romanlarda propaganda, hükümetlerin toplum üzerinde sorunsuz kontrol sağlama yollarından biridir. Hükümetler, politikalarını ve yönetim biçimlerini meşrulaştırmak için başta medya olmak üzere çeşitli yollarla toplumu propagandaya maruz bırakmaktadır. Böylece *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında olduğu gibi sürekli propagandaya maruz kalan bireyler, bir süre sonra propagandanın meşru olduğuna inanmaya ve bunu kendilerine normalleştirmeye başlarlar.

Hiçbir karıncaya göz açtırmayacak, bir tek sözcük düşündürmeyecek onlara oyuncaklar bulmalıyız. Karıncalar eğer düşünecek olurlarsa erinde geçinde bu özgürlük düzeninden kurtulmanın bir yolunu bulurlar. Düşünce için bu dünyada her şey sonsuzdur. Karınca da olsa düşünce bir gün bir yolunu bulup fili yener. Onun için bizler karıncaların en küçük bir düşüncesine izin vermeyeceğiz. İzin vermemek için de kafamızı çatlatıp, bütün filler hüdhüdler, sarıca karıncalar, yani tekmi biz sömürücüler, yok yok özgürlükçüler, onlar kıyamete kadar düşünmesinler diye yeni icatlar bulacağız (Kemal, 2022, s. 56).

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca romanında borazanlar, iktidarın karınca toplumunu manipüle etme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hüdhüd kuşlarının başı olan ulukepez ise propagandacı başı olarak seçilmiştir. Her gün gece gündüz karıncalara yönelik propagandalar düzenlenmekte ve karıncalara karıncalıkları unutturulmaya çalışılmaktadır.

Karıncı ülkelerinde bizden yana olanlarla bir örgüt kurmak, günü gününe karıncalardan haber almak, karıncaların soluklarını bile dinlemek en can alıcı bir işidir. Her işin başı budur. Bu içten örgütlenme, çürütme işini ele alırsak insanlar buna beyin yıkama diyorlar, karıncaların beyinlerini yıkayabilirsek, onlara karıncalıklarını unutturabilirsek, her şeyi kazandık demektir. Bu düzen kıyamete kadar sürer, siz de biz de karıncaların sırtından onalrın alın terleriyle cennet gibi bir dünya yaşarsınız (Kemal, 2022, s. 40).

Distopik edebiyatın öne çıkan unsurlarından biri teknolojidir. Hızlı teknolojik ilerleme, tüm toplumları ihtiyaç ve amaçlarına göre olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Distopik romanlarda teknoloji genellikle karanlık tarafla gösterilir. Teknolojik gelişmeden fayda sağladığına inanan distopik toplumlar, aslında teknolojinin potansiyel gücüyle uyuşturulmakta ya da teknolojik gelişmenin hayatlarını değiştiren olumsuz yönlerine maruz bırakılmaktadır. Distopya, teknolojinin insanlara karşı kullanılmasını eleştirmektedir.

Distopik bir toplumda teknoloji, vatandaşları kontrol altında tutmak için kullanılır. Hükümetler teknolojiyi kendi ihtiyaçları ve kendi amaçları için kullanırlar. Toplum çeşitli teknolojik araçlarla kontrol edilmek istenmektedir. Teknolojinin iktidara sağladığı yararlarından ilki, teknolojinin sosyal gözetimi mümkün kılması ve ikincisi toplumu evcilleştirmek için bir araç olarak kullanmasıdır. Distopik romanlarda olduğu gibi bu romanda da ileri teknoloji kullanılmaktadır. İleri teknoloji distopik toplumlarda bireyler için bir yaşam biçimi haline gelir. Toplum, teknolojinin kendi iyiliği için kullanıldığını düşünürken olumsuz etkilerinin farkına varamaz.

4.7. Üretimin Sömürgesi: Çalışkan Karıncalar ve Doyumsuz Filler Sultanı

Distopik romanlarda üretim ve tüketim ilişkileri toplum dokusunda ve bireyler ile uluslararası ilişkilerde merkezi bir yer tutar. İletişim çağında egemen güçler/hükümetler, topluma neyi üretip neyi tüketeceğini çoğunlukla medya aracılığıyla söylerler. Distopik romanlarda gücü elinde tutan/iktidar, distopik bir toplumda toplumun neye ihtiyacı olduğunu belirler. Egemen gücün/devletin amacı, kendi çıkarları için toplumu etkilemek ve yönlendirmektir. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal* karınca romanında, iktidar olarak karşımıza çıkan filler sultanı, karıncaları bir üretim aracı olarak görmekte ve karıncaların çalışkan yaratıklar oluşundan faydalanmak istediği için onların ülkelerini yıkıp yağmalar. Filler sultanı dünya üzerindeki bütün besin ve işe yarar kaynakları karıncalar sayesinde elde etmek niyetindedir. Hem ülkeleri hem de kendileri çok fazla zarar gören karıncaların filler sultanının emirlerini yerini getirmekten başka çareleri kalmamıştır. Filler sultanı karıncaları istediği itaatkâr olma noktasına getirdikten sonra kendisine sırça köşk yapmalarını emreder. Sırça

köşkten sonra arkası kesilmeyen isteklerde bulunur. Kraliçe karınca filler sultanına daha fazla karıncanın hizmet edebilmesi için doğurmaktan yorgun düşmüştür. Filler sultanı için karıncaların üremesi ve çoğalması daha fazla üretim demek olduğundan bu, filler sultanının sistemi haline gelmiştir.

Hem bana şu dağın doruğuna bir sırça saray konduracaksınız, hem de sarayın ambarlarını, kilerlerini balla, yağla, iksirle, türlü yiyeceklerle, yaşam suyuyla dolduracaksınız. Hem de bir yıl içinde. Üstelik bana, sultanınıza dünyanın en büyük elmasını, incisini, yakutunu, zümrüdünü getireceksiniz. Hazineseler isterim sizden, hazineseler... Siz bütün dünyadaki yeraltlarını, oralardaki defineleri bilirsiniz. Sizin işiniz, kentleriniz çoğunlukla yerin altındadır, ol sebepten bana evrenin bütün altınlarını, definelerini getireceksiniz (Kemal, 2022, s. 23).

Distopik romanlarda hükümetler, toplumun bağımlı hale gelmesini istedikleri üretimlerin reklamını yapmak için propagandayı kullanırlar. Halk, iktidarın göstergelerine inanır ve bu romanda olduğu gibi daha fazla üretime razı olur. Aslında bunu yaparak farkında olmadan tüketimin bir malzemesi haline gelirler. Adı geçen romanda olduğu gibi devlet tarafından üretilen ürünler toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelir ve toplum bu ürünleri elde etmek için iktidarın kararlarına ve kurallarına uymak zorundadır. Çünkü ihtiyaç duyduğu pek çok şey iktidarın elindedir. İtaat etmezse kendisi için önemli olan ve kendisine mutluluk getirecek sermayeden mahrum kalacaktır. Romanda güç, bir tür ödül ve ceza sistemiyle çalışmaktadır. Devletin işletim sistemi, yasa ve yönetmeliklere uyarak sürekli tüketimi sağlayan bireyleri ödüllendirmektedir. Toplum yapısını bozanlar ve aykırı davranışlarda bulunanlar iktidarın gazabına uğrayacak ve sadece devletten değil toplumdan da dışlanacaklardır.

5. Sonuç

Distopik romanlar, söz konusu ettikleri toplumları gelecekte yaşanması olası olan felaketlere karşı bugünden uyarıyı hedeflemektedir. Bu tür romanlar sözü edilen toplumların mevcut sorunlarından hareketle daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalmadan önce sarsmak ve uyarı yapmak istemektedir. Yazıda ele aldığımız Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanı distopik bir roman olarak hem evrensel hem de ulusal bir karakter arz ederek ciddi ikaz ve uyarılarda bulunmaktadır. Romanda hayvanlar aracılığıyla insanın insana, insanın doğaya ve diğer canlılara verdiği zararlar sert bir dille eleştirilmektedir.

Distopik romanların temel unsurlarından biri olan iktidar faktörü romanda karşımıza filler sultanı olarak çıkmaktadır. İktidara karşı direniş gösteren distopyaların uyumsuz, kurtarıcı başkişisi, kırmızı sakallı topal karıncadır ve karınca ülkelerini fillerin zulmünden kurtarmak için çareler aramaktadır. Bu nedenle romanda kırmızı sakallı topal karıncanın filler sultanına başkaldırmasının hemen ardından ulukepezin kanadından atlayarak aylar yıllar süreceği bir yolculuğa çıkar. Başkişinin çıktığı bu yolculuk, distopik toplumların umudunu sembolize etmektedir. Bununla durum ne kadar vahim olursa olsun mutlaka bir kurtuluş yolunun da olabileceği gerçeği çıkarılan yol, yolcu ve yolculuk unsurlarıyla desteklenmektedir.

Yaşar Kemal'in 1977 yılında yayınlanan *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı romanının distopik bir roman olduğu göz önüne alındığında ilk distopik Türk romanının 1977'de yayınlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda birçok özelliğine dikkat çektiğimiz bu roman; gerek konu, gerek kurgu ve gerekse roman unsurları bakımından distopik bir romandır. Çalışma boyunca romanın bu özelliği üzerinde durarak bazı belirlemelerde ve değerlendirmelerde bulunduk. Bu tespit ve değerlendirmeler ışığında bu romanın Türk

edebiyatında distopik romanın ilk örneği olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Böylece ilk distopik romanın 1990'larda değil 1977'de yayımlandığını ve bu tespitin Türk edebiyatı için önemli olduğunu ifade edebiliriz.

Toplumcu gerçekçi köy romanlarıyla tanınan bir romancı olan Yaşar Kemal, bu romanıyla distopik romanın uyarıcı, uyandırıcı ve yol gösterici özelliğinden yararlanarak Türk insanını aydınlatmak ve uyarmak istemektedir. Türün özelliklerinden yararlanarak bu romanla gelecek günlerin kötü olacağını ve bu kötü günlere hazırlanmak için neler yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu tavrıyla yazar savunduğu görüşleri ve uyarma görevini yerine getirirken sadece tematik yaklaşımla değil seçtiği roman türüyle de dikkat çekmektedir. Burada yazar distopya türünde bir eser vermekten öte distopik roman türünün özelliklerinden yararlanarak halkı/okuyucuyu uyarmaktadır, diyebiliriz.

Bu çalışmada Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı romanıyla distopik Türk romanının ilk örneğini verdiğini söylemenin yanı sıra türün özelliklerine bağlı kaldığını da söyleyebiliriz. Bu bakımdan adı geçen roman distopik Türk romanının ilk örneği olduğu kadar türün de başarılı örneğidir. Bu bağlamda son söz olarak şunları söyleyebiliriz: Yaşar Kemal savunduğu doğrular ve ortaya koyduğu görüşlerle olduğu gibi distopik romanın ilk örneğini vermesi bakımından da dikkat çeken yazarlardan biridir ve onun romanları değişik açılardan okunabilecek zengin içerikli romanlardır.

Kaynaklar

- Bakhtin, M. (2001). *Karnaval dan romana*. Soydemir, C. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Claeys, G. (Haz.) (2017). *Ütopya edebiyatı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Çiçek, M. (2018). Zaman/sız. Güldal Ülger (Ed.), *Distopya hayal ile gerçek arasında* içinde (s. 31-48). İstanbul: Aya.
- Demir, İ. (2020). Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında distopik romanların kuramsal analizi ve tematik çerçevesi (1990-2019). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kaplan, R. (1997). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında köy*. Ankara: Akçağ.
- Kemal, Y. (2022). *Filler sultanı ile kırmızı sakallı topal karınca*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Kumar, K. (2006). *Modern zamanlarda ütopya ve karşı ütopya*. İstanbul: Kalkedon.
- Sönmez İşçi, G. (2015). *Erendiz atasü edebiyatı*. Erişim https://books.google.com.tr/books?id=aUmGDQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (Erişim Tarihi: 13.03.2020).
- Tekşan, M. (2021). *Roman teknikleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Ülger, G. (Ed.) (2018). *Distopya hayal ile gerçek arasında*. İstanbul: Aya.
- Vieira, F. (2021). Ütopya kavramı, İçinde G. Claeys (Eds.), *Ütopya edebiyatı* içinde (s. 3- 35). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Extended Abstract

Dystopian literature, which aims to warn societies in advance against the dangers that are likely to occur in the future, are the danger sirens of the journey of life. It is enough for a society to open its doors to the dystopian world if the dynamics that bring it into existence are destroyed or go in the wrong direction. Before these dynamics are completely destroyed and out of control, dystopias warn societies by presenting a preview of possible catastrophic scenarios. The fate of societies that do not heed the warnings will not be very different from those described in dystopian scenarios. Although dystopias are written from the point of view of society, they are universal narratives in terms of the message they want to give and the language they use. They contain messages belonging to all humanity as they deal with human's consumption frenzy, the desire to dominate beings and nature, and climate disasters caused by serious damage to nature. In this respect, we can liken dystopias to traffic signs and traffic lights that guide humanity on its journey through life. Although Günseli Sönmez İşçi, while explaining the mission of dystopias, has previously expressed the metaphor of traffic lights as “the yellow light that should be waited and thought about in the transition from green light to red light” (2015), in our opinion, dystopias actually tell the story of those who ignore the warnings, that is, “those who do not stop at the red light”.

We have determined that Yaşar Kemal, who is known for his socialist realist works in Turkish Literature, wrote a dystopian work in 1977 by going beyond his general understanding of writing. His dystopia titled *The Sultan of Elephants and the Red Bearded Lane Ant* is a dystopian criticism of society told through the animal kingdom, just like George Orwell's *Animal Farm*. This determination makes it possible to concretely date the history of dystopian literature in Turkish Literature to the 1970s.

In Yaşar Kemal's dystopia *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*, the events begin with the depiction of ant countries that look like paradise and live in abundance. The transformation of the old paradisiacal space, which we encounter in dystopian works in general, into a new hellish world formed as a result of the great rupture and this great rupture takes its place in the work in question. The productivity and industriousness of ants reaches the ears of the ruthless and power-hungry sultan of elephants and he wants all the virtues of ants to be used for himself. He sends an elephant army to the ant countries and causes a great destruction. The former utopian beautiful ant countries are no longer the same. The destroyed ant cities and millions of dead ants leave only a minority ant community. The frenzy of consumption, which is frequently treated in dystopias, and the transformation of giving birth into a production mechanism are among the themes of the novel. The Sultan of Elephants orders the remaining ants not to be touched and does not slaughter them completely. The reason for this is that he wants the ants to work for him, build palaces for him and fill his warehouses. He orders the queen ant and ensures that new ants are born.

One of the determining themes of dystopian novels is the power factor that dominates the society in general or the whole and holds the effective powers. A dystopian society is composed of dulled individuals who are too numb to rebel against their masters. The protagonist of a work who assumes the role of saviour among the individuals of society who cannot rebel against the power or who seeks remedies by being aware of the problem is included. Although dystopias present the reader with a pessimistic atmosphere describing disasters, they also underline the need not to lose hope. One will not stop hoping until the last moment. No matter how bad the situation, there is always a glimmer of hope. In order to make this idea clear, dystopias take the protagonist of the work on a journey and emphasise the importance of being on the road, being a traveller, and reaching the light of hope at the end of the journey. In the novel *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*, the ants, as a requirement of a typical dystopian society, have submitted to the sultan of elephants and started to live under his terrible power. They pay the price of their numbness by losing their lives and property, and when their mother tongue, the ant language, is banned, their mother tongue becomes the elephant language. They were assimilated by the government by being exposed to various propaganda and manipulation every second of every day. But one of the ants rebelled against the sultan of elephants during the great elephant war. An ant named red bearded lame ant, whose profession is blacksmithing, told the sultan of elephants that one day he would pay for what he had done and escaped to seek remedies and fled the country. After a while, the red-bearded lame ant, who sets out on the road to salvation, acquires comrades who accompany the awakening that begins to think like him. With the slogan “When all the ants of the earth unite”, they put an end to their oppression by undermining the palace of the elephant sultan and the soil of the elephant countries.